

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФАКУЛЬТЕТ
ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
Кафедра соціальних технологій

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри О.М. Котикова
« _____ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»

Тема: «СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ
ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ»

Виконавець: Сенько Юлія Олександрівна

Керівник: доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних технологій Котикова Олена Михайлівна

Нормоконтролер: _____ Н. Є. Новікова

Київ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра соціальних технологій

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Котикова О.М.

«_____» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Сенько Юлії Олександрівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Специфіка соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками» затверджена наказом ректора від «10» травня 2023 р. № 666/ст.
2. Термін виконання роботи: з 08. 05. 2023 р. по 25. 06. 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: літературні джерела з соціальної роботи, психології, соціальної педагогіки, соціальної психології, аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів до визначення поняття дезадаптації, дезадаптованих дітей та підлітків, підбір соціально-педагогічних підходів роботи.
4. Зміст пояснювальної записки: вступ, розділ 1 «Теоретичні засади поняття соціальної дезадаптації та особливості роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками», розділ 2 «Вивчення особливостей практичного застосування соціальних технологій в роботі з дезадаптованими неповнолітніми».
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстрованого) матеріалу: 1 таблиця, , презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді.

6. Календарний план-графік.

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Обрання теми та наукового керівника кваліфікаційної роботи	Квітень 2023	
2.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи	Травень 2023 р.	
3.	Визначення актуальності та стану проблеми, яка досліджується	Травень 2023р.	
4.	Теоретичний аналіз літератури	Травень 2023р	
5.	Зібрання необхідних матеріалів та попереднє дослідження	Квітень-травень 2023 р.	
6.	Написання кваліфікаційної роботи	Травень-червень 2023р.	
7.	Проведення дослідження	травень 2023 р.	
8.	Подання готової кваліфікаційної роботи на розгляд керівнику	Червень 2023 р.	
9.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи, отримання відгуку керівника, рецензії	Червень 2023 р.	
10.	Проходження попереднього захисту	15.05.2023 р.	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	20-22.06.2023 р.	

7. Дата видачі завдання: « »__ 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Котикова О. М.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Сенько Ю. О.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи: «Специфіка соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками» 50 сторінок, 1 таблиця, використаних джерел.

ЯВИЩЕ ДЕЗАПТОВАНОСІ, ДЕЗАДАПТОВАНІ ДІТИ ТА ПІДЛІТКИ, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, ТРЕНІНГ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.

Об'єктом дослідження виступає робота з дезадаптованими дітьми та підлітками.

Предметом дослідження є соціальні напрями роботи з дітьми та підлітками, що мають прояви дезадаптації.

Мета: повномірне вивчення поняття «дезадаптація», аналіз його розвитку у дітей та підлітків, та також практичне вивчення соціальних аспектів роботи в Україні й закордоном.

Завдання:

1. Визначити зміст поняття «соціальна дезадаптація» у неповнолітніх та сутність видів соціальної дезадаптації.
2. Дослідити основні причини виникнення соціальної дезадаптації.
3. Проаналізувати специфіку соціальної роботи в Україні та США з дезадаптованими дітьми та підлітками.
4. Розробити тренінг «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі».

Гіпотеза: врахування специфіки (методів) соціальної роботи впливає на вирішення проблеми дезадаптації у дітей та підлітків.

Методи дослідження: вирішення усіх поставлених завдань було виконано за допомогою теоретичного аналізу, синтезу педагогічної, психологічної, соціологічної та соціально-педагогічної літератури та порівняльного аналізу.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження та розробки структур соціальних технологій можуть бути основою для створення

соціальних програм, спрямованих на зниження ризику появи дезадаптованих проявів поведінки у дітей та підлітків.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 . ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАПАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ СОЦІАЛЬНИХ УСТАНОВ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ.....	6
1.1. Поняття соціальної дезадаптації та визначення її видів у дітей та підлітків.....	6
1.2. Причини виникнення дезадаптованості у неповнолітніх.....	10
1.3. Система соціальних служб та нормативно-правове забезпечення, що регламентує соціальну роботу з дезадаптованими дітьми та підлітками.....	16
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ ОСОБИВОСТЕЙ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОБОТІ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	22
2.1. Особливості соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками в Україні.....	22
2.2. Система соціальної роботи з дітьми та підлітками, що мають прояви дезадаптації в США, як зарубіжний досвід.....	29
2.3. Розробка тренінгу щодо з профілактики та корекції дезадаптованих проявів у дітей та підлітків.....	35
Висновки до другого розділу.....	44
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сьогодні в нашій країні значно збільшується кількість дітей та підлітків, що мають прояви соціальної дезадаптованості.

Саме поняття «дезадаптація» передбачає соціально-психологічне або соціальне забарвлення, так як трактує поведінку дітей та підлітків з аспекту визначеної соціальної нормованості, ну або певній невідповідності їй. Деадаптація підлітків має на меті спотворення ходу соціального розвитку, встановлення себе як особистості та повноцінної соціалізації. Це все є наслідками агресивної поведінки у школі (з вчителями та однолітками), здійснення правопорушень, конфліктів з батьками, вживання наркотиків, алкоголю, бродяжництва. Дані прояви в більшості випадків спричинені неповним життєвим досвідом, негативним впливом навколишнього середовища, спадковістю, не правильним вихованням, невідповідним ставлення до самого себе та не встановленню відповідних аспектів про власну особистість.

Невирішеність внутрішніх конфліктів з самим собою з близькими та діяльністю середовища провокує виникнення відстороненості, далі конфронтацію, і в кінці певну постійну диспозицію до взаємодії в різні способи з навколишніми, способами самовираження та готовністю протистоянням.

Всі перелічені аспекти повномірно впливають на рівень життєдіяльності суспільства та на всебічний його розвиток. Тому, соціальна робота, соціальні працівники та педагоги неабияк відіграють роль у вирішенні зазначеної проблеми. Так як правильне, своєчасне втручання може сприяти запобіганню розповсюдження даного явища та утворенню більш критичних проявів.

Дослідження даної теми, а саме вивчення особливостей дезадаптації, проявів її у неповнолітніх та розробку перших соціальних технологій для подальшої роботи були визначені у працях таких дослідників, як О. Холостова, Л. Олиференко, Т. Шульга, І. Дементьєва, В. Бочарова, В. Нікітіна та інших. Певні методи щодо профілактики запобіганню дезадапованості визначались у роботах А. Капської,

М. Ветрова, О. Безпалька, Т. Алексеевої, А. Макеевої, О. Морозової, С. Березина, І. Орешнікової. Своїми працями вони майже першими чітко та більшою мірою на сучасній основі визначили основні засади поняття «дезадаптації» та розробили перші методи щодо роботи з дітьми та підлітками в цілому.

Але аспекти вирішення проблеми дезадаптованості у неповнолітніх є надто актуальними зараз, так як через масштабність проявів потребують приділення більшої уваги та посилення соціального спектру.

Все вищесказане й зумовило вибір саме цієї теми для подальшого дослідження, яка формулюється як: **«Специфіка соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками.»**

Об'єкт дослідження – робота з дезадаптованими дітьми та підлітками.

Предмет дослідження - соціальні напрями роботи з дітьми та підлітками, що мають прояви дезадаптації.

Мета дослідження – передбачає повномірне вивчення поняття «дезадаптація» та аналіз його розвитку у дітей та підлітків, та також практичне вивчення соціальних аспектів роботи в Україні й закордоном.

Завдання:

1. Визначити зміст поняття «соціальна дезадаптація» у неповнолітніх та сутність видів соціальної дезадаптації.
2. Дослідити основні причини виникнення соціальної дезадаптації.
3. Проаналізувати специфіку соціальної роботи в Україні та США з дезадаптованими дітьми та підлітками.
4. Розробити тренінг «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі».

Гіпотеза дослідження: врахування специфіки (методів) соціальної роботи впливає на вирішення проблеми дезадаптації у дітей та підлітків.

Методи дослідження: вирішення усіх поставлених завдань було виконано за допомогою теоретичного аналізу, синтезу педагогічної, психологічної, соціологічної та соціально-педагогічної літератури та порівняльного аналізу.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження та розробки структур соціальних технологій можуть бути основою для створення соціальних програм, спрямованих на зниження ризику появи дезадаптованих проявів поведінки у дітей та підлітків.

Апробація результатів роботи

Апробація основних положень і висновків дослідження здійснювалась так: виступ «Дезадаптовані діти та підлітки як об'єкт соціальної роботи» на Міжнародній науково-практичній конференції “ПОЛІТ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ. Конференція відбулася 4-7 квітня 2023 року в Національному авіаційному університеті.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, 1 таблиці. Обсяг роботи – 50 сторінок. Список використаних джерел містить 23 найменувань (викладених на 2 сторінках).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАПАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ СОЦІАЛЬНИХ УСТАНОВ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ

1.1 Поняття соціальної дезадаптації та визначення її видів у дітей та підлітків.

Якщо розглядати проблему дезадаптації в суспільстві, то по-першу, слід визначити сутність самого поняття «адаптація». Соціальна адаптація має на меті динаміку пристосування особистості до функцій навколишнього середовища, налагодження адекватної взаємодії із навколишніми об'єктами, пристосування людини до різних соціальних груп, практику опанування сталих соціальних умов, погодження з групами норм і цінностей навколишнього. При цьому, в цій основі більшим чином лежить психологічне пристосування до оточення. В своїй роботі О. Безпалько стверджує, що без психологічної адаптації, неможлива була б соціальна.

В теперішньому житті особистості приходиться неодноразово стикатися з переїздами соціального середовища, що вимагає від неї адаптації до нових умов. Це означає, що досвід, набутий у минулому, може стати недостатнім і непридатним для життя в нових реаліях. Людина може опинитися в ситуації, коли необхідно змінювати самого себе, своє середовище, або обидві ці речі разом, щоб успішно пристосуватися до змін. Це стосується навіть умов соціальної й економічної стабільності. Адаптація є складним соціальним явищем, яке має структурно-функціональний характер та проявляється на різних рівнях соціального життя людей, як духовному, так і практичному.

Таке поняття як «дезадаптація» має розглядатися, як протилежне до «адаптації», але при цьому воно немає однозначного трактування через свою багатогранність ознак. Відповідно до цього науковці тлумачать його по-різному. Н.Максимова, Л.Олифіренко, Н.Ричкова, Л.Шипіцина визначають, що дезадаптацію можна вважати, як певне коротке за терміном ситуативне відчуття, що є наслідком впливу незвичайних для особи подразників навколишнього і що сповіщає про руйнування балансу між психологічним функціонуванням і потребам середовища.

Тобто, дезадаптація описується як невід'ємна складова адаптації в цілому. Також, в іншому значенні, дезадаптація трактується як непростий і значно тривалий за часом стан психіки, який утворений на рівні її регулятивних спроможностей, що показується в незвичні, або навіть в неадекватній поведінці людини. [11]

В загальному ж, було зазначене поняття, яке стверджує, що соціальна дезадаптація виникає як наслідок порушення процесу соціалізації, що проявляється у відокремленні від традицій, норм, правил та законів, що є прийнятими в суспільстві; у спотворенні особистісних структур, таких як ідеали, установки та цінності; в розбіжності соціальних зв'язків зі значущими людьми для дитини; в обмеженні здатності виконувати соціальні функції; в обмеженні кругу інтересів та зменшенні інтенсивності провідних видів діяльності, які є необхідними для соціалізації дітей, таких як ігри, пізнання, праця та спілкування.

Сучасні науковці класифікують різні типи дезадаптивної поведінки такі як:

- 1) адиктивна, яка трактує поведінку людини пов'язану з певною хімічною залежністю (наркотики, алкоголь і тд.).
- 2) деліквентна, яка передбачає скоєння певних правопорушень, здебільшого, які бувають дрібними.
- 3) спричинена гіперздібностями людини, що означає стабільне девіантне поведіння в звичайній діяльності.
- 4) пато-характерологічна, що означає діяльність особи, яка спричинена патологічними змінами в характері, які з'явилися під час самого виховання.
- 5) психопатологічна, що спричинена наявністю будь-якого психічного захворювання. [9]

В роботах учених можна також знайти й інші класифікації, які є більш детальними. Варто зосередитись на трактування різних видів дезадаптації з включенням взаємодії особистості з оточенням, соціумом та самим собою. Це може включати психологічну, соціально-психологічну, соціальну дезадаптацію. Наприклад, соціально-психологічна або психосоціальна дезадаптація може призвести до конфліктної та недисциплінованої поведінки, що може викликати конфлікти з батьками, вчителями або однолітками. Це є найбільш поширеним видом

дезадаптації, який є легким для виявлення. Він також може перетворитися на соціальну дезадаптацію, коли підліток починає заважати суспільству, проявляє девіантну поведінку, може стати правопорушником або злочинцем, має схильність до наркоманії, алкоголізму, бродяжництва, що в подальшому може призвести до кримінальної діяльності. Якщо перші два типи дезадаптації викликають у неповнолітніх внутрішній дисбаланс та певний дискомфорт, то третій тип, крім самого психологічного дисбалансу, порушує розвиток багатьох соціальних взаємин, руйнує організацію окремої діяльності та стає на заваду комунікації з найближчим середовищем. Крім того, цей тип дезадаптації може бути ризикованим для суспільства. Він може вимагати професійної допомоги не лише психологів, педагогів, батьків, але й також правоохоронних органів.

Окрім зазначеного, дезадаптацію також можна розглядати залежно від рівня розповсюдженості в галузях діяльності і загальних сферах життя. Тому, вирізняються ще й наступні види:

- вузька, поширена й обширна (залежить від рівня прояву);
- поверхнева, глибока й поглиблена (залежить від рівня оголеності людини);
- відкрита, прихована й яскраво показана (залежить від рівня вираженості);
- первинна і вторинна (залежить від характеру виникнення);
- ситуативна, стійка і тимчасова (залежить від характеру виникнення). [19]

Тому, вузькою дезадаптація може визначатись в тому випадку, коли підліток чи дитина може бути дезадаптована в тільки одній галузі свого життя. Наприклад, якщо є певні труднощі цього процесу в навчанні, то в усьому іншому проблеми не виникатимуть. Якщо ж дитина при цьому має певні проблеми й у взаємодії з однолітками, то це вже трактує поширений вид дезадаптованості. І також є ситуації, коли дезадаптація може охопити декілька сфер життєдіяльності, наприклад, в додаток до всього вищезгаданого ідуть стосунки з батьками, а саме проблеми у них, то тут уже визначається як широкий вид.

Рівень дезадаптації особистості визначається тим, наскільки дане явище глибоко проникає в поведінку та риси характеру. Наприклад, якщо учитель зробив безтактовне зауваження, і учень на мить скривдився та нагрубив, але це не стало

стало часткою його поданої поведінки, то можна говорити про поверхневу дезадаптацію. Однак, якщо така грубість повторюється та стає невід'ємною частиною його характеру, то можна стверджувати про поглиблену, або навіть й глибоку дезадаптацію.

Якщо говори про прихований вид, то це тоді, коли підліток майже не показує й не виражає свої почуття та емоції оточуючим, при цьому відчуваючи негативні фактори. Якщо ж дезадаптація яскраво показана, то вона звичайно ж буде помітною для навколишніх. Як правило, прихована проявляється при патогенній або психологічній дезадаптації, відкрита та яскраво виражена при соціальній або психосоціальній.

Розглядаючи первинну і вторинну дезадаптацію, можна зазначити, що якщо прояви дезадаптованості неочікувано з'являються у будь-якій галузі життя дитини як певний тривожний стан, то слід вважати це первинним видом. Але у випадку, якщо тривожне відчуття посприяло руйнуванню та спотворенню стосунків з однолітками, батьками, то це уже йдеться мова про вторинний тип. При особистісному аналізі важливо встановити, які фактори є первинними джерелами(причинами) дезадаптації та чи є продовження первинної дезадаптації визначальним чинником у впливі на особистість. Часто важко встановити первинну дезадаптацію та знайти її причину.

Беручи до уваги ситуативну, стійку і тимчасову дезадаптацію, можемо зазначити, що ці види залежать від загального часу проходження. Якщо дитина в моменті виявила якість розгублення, гнів, конфліктні ситуації, але це швидко минуло, то це є ознакою ситуативного типу. Якщо ж такі прояви виражаються більш частіше в подібних ситуаціях, але при цьому не є складовою характеру, то це свідчить про тимчасову дезадаптацію. Але якщо негативні вираження проявляються уже на постійній основі, то це йдеться про стійкий вид.

Різноманітні види та підвиди дезадаптації можуть взаємодіяти та переплітатися в одній людині, можуть нейтралізувати, послаблювати або ж посилювати один одного. Здійснити пошук людини, у якої жодний вид дезадаптації ніколи не проявлявся, вважається складним завданням. Оскільки ті самі класифікації

дезадаптації можуть виявлятися у різних людей по-різному. Це залежить від багатьох чинників, таких як мотиваційно-особистісний склад, темперамент, характер, здібності. [8]

Тому, можемо зробити висновок, що дезадаптація дітей та підлітків є однією з найпоширеніших проблем сучасності. Трактування поняття та головних ознак цього явища значно різняться через свою багатогранність досліджень, але однаково виокремлюють, що дезадаптація передбачає певні відхилення від нормальної поведінки дітей та підлітків в соціумі, що характеризується різними проявами. В загальному, можна виділити такі види дезадаптованості як патогенний, психологічний, психосоціальний, соціально-психологічний і соціальний, які вважаються основними. Кожен з типів дезадаптації включає різні підтипи, які відображають різні характеристики, такі як поширення, первинність чи вторинність, глибина, ступінь прихованості, тривалість та наявність латентного періоду чи переддезадаптації.

1.2 Причини виникнення дезадаптованості у неповнолітніх

Як уже і зазначалось раніше, явище дезадаптації у дітей та підлітків є досить складним та різноманітним в своїх проявах для загального вивчення. Досить велика варіація класифікацій та видів дезадаптації у неповнолітніх, що було попередньо висвітлено, має а меті широкий сегмент факторів, тобто причин, через які вони виникають.

Аналізуючи роботи вітчизняних науковців, можна стверджувати, що бачення щодо конкретних причин виникнення зазначеного явища різняться. Частина з них виокремлюють причини, що спричинені біологічними факторами, інша ж віддає пріоритет соціальним. Звісно, що більш правильним буде формулювання про певну єдність та взаємозв'язок біологічних й соціальних, але насамперед в різних випадках необхідно слідкувати за первинністю або вторинністю того чи іншого. Звернення до різних видів непристосованості свідчить, що, хоча й існують об'єктивні фактори, які впливають на психологічну дезадаптацію, суб'єктивні ж при цьому є важливішими. З іншого боку, для соціально-психологічної чи соціальної дезадаптації, соціальні

фактори є найбільш визначальними, хоча існують об'єктивні фактори, які також впливають на ці види дезадаптації.

Соціальні фактори є дуже впливовими при встановленні особистості і в більшості випадків провокують появу дезадаптації. До основних соціальних причин можемо віднести обставини макро-, мезо- і мікросередовища. Негативне перебування в цих середовищах і призводить до часткової непристосованості, особливо у дітей чи підлітків. [3]

Макросередовище передбачає певні глобальні явища такі як, бідність, безробіття, війна, насильство різних типів, безробіття і тд. Мезосередовище трактує проблеми перебування людини в конкретному соціумі, це може бути місто або село, де особа проживає. Мікросередовище ж трактується найближчим оточенням, тобто школою, друзями, родиною, батьками. Безсумнівно, негативні аспекти макросередовища або мезосередовища можуть відобразитися на формуванні особистості підлітка та викликати дезадаптацію та девіантну поведінку. Однак, найвпливовішим є процес саме мікросередовища, де підліток проводить більшу частину свого часу, такі як його сім'я та школа.

Можна вважати, що найбільшим осередком для непристосованості у неповнолітніх є неблагополучна сім'я. Такі сім'ї передбачають наступні проблеми: безробіття одного або двох батьків, бідність, сімейне насильство, розлучення, пияцтво, наркоманія тощо. Логічними наслідками перелічених проблем у дітей є сирітство, бродяжництво, порушення законів, покинутість, нездатність до успішного навчання. Проблему сімейного неблагополуччя вивчали та досліджували багато вчених (С.Белічева, М.Буянова, Р.Дженсона, Н.Максимова, В.Ковальова), які визначали, що майже у всіх випадках неблагополучна родина призводить до порушення повноцінного розвитку дитини. Так як така сім'я не може певним чином сприяти забезпеченню основним потребам підлітка, без чого й не здійснюється природній розвиток особистого Я. [10]

В загальному, неблагополучними сім'ями можемо вважати ті, наприклад, де батьки живуть повним аморальним стилем життя. Аморальність в такому випадку включає:

- 1) безробіття;
- 2) зловживання алкогольних і токсичних речовин;
- 3) конфліктність між батьками;
- 4) жорстке виховання;
- 5) незабезпечення дітей необхідним для нормального функціонування.

Звісно що, окрім зазначених аспектів, домінуючим є виховання, а точніше повна його відсутність в таких родинах. Гіршим наслідком зростання в таких умовах є примус до жебрацтва з боку самих батьків.

Існують такі родини, що можуть виглядати формально нормальними, де батьки працюють, не зловживають алкоголем, дбають про виховання дітей та мають успіх в професійній сфері. Проте, батьки в таких родинах часто приховують свої дії та демонструють подвійні моральні стандарти.

Також неблагополучні родини можуть трактувати неповну сім'ю , коли сталась смерть одного з батьків, або ж це може бути розлучення. В двох перелічених ситуаціях може виникати певна травма в психіці у дитини, що в подальшому і пливає на фактор непристосованості у суспільстві через недотримання належної уваги, любові та турботи. [3]

Деякі сім'ї включають батьків, які не мають певного спектру знань та бачення про виховання дітей. Вони можуть допускатись таких помилок як: відсутність трудової атмосфери вдома, брак сталих обов'язків для дітей, недостатність розмов про життя та роботу батьків, недовіра відносин у родині, використання неправильних стимулів, таких як матеріальна винагорода за хороші оцінки, неясність щодо покарання, використання фізичного покарання, надання непотрібних порад, непослідовність у діях, зокрема, в покараннях (не завершують їх або ж інтенсивність покарання не відповідає провині), незнання внутрішнього світу дитини, конфлікти батьків перед дітьми, зниження людської гідності дітей та інші подібні проблеми.

Наступним джерелом у соціальній дезадаптованості виступає таке середовище, як школа.

Шкільна непристосованість – це явище педагогічної й соціально-психологічної поганої успішності підлітка навчальному середовищі, що стосується невирішеного конфлікту у школяра між зовнішніми потребами шкільного оточення та самих його психологічних й розумових здібностей, відповідно до вікового періоду розвитку та рівню психічної розвинутості. У випадку шкільної дезадаптації підліток не може визначити своє місце в освітньому середовищі. [12]

Якщо говорити про конкретні причини шкільної дезадаптації, то можна зазначити, що насамперед провідними виступають певні недоліки попереднього виховання, що різним способами демонструються саме в школі. Психологія виділяє розповсюджені помилки, які допускають вчителі під час проведення процесу навчально-виховної роботи:

- 1) відсутність необхідною обізнаності про вікову та індивідуальну специфіку;
- 2) не глибокість під час судження про учня, відсутність бажання розуміння сутності будь-якої ситуації.
- 3) некомпетентне застосування стимулів у педагогіці;
- 4) необізнаність у діагностичних методах;
- 5) нездатність до правильного контакту та взаємодії з батьками дитини;
- 6) невміння до заохочення та пробудження цікавості до отримання знань і навиків;
- 7) втрата або не набуття оптимістичного виду педагогіки;
- 8) непосильність критеріїв та вимог до дитини.

Часто, перелічені помилки з боку педагогів провокують виникнення психологічних та соціально-психологічних перешкод, результатом чого є не сприймання необхідних вимог з боку вчителя учнем.

Соціально-психологічні бар'єри включають в себе:

- 1) естетичний;
- 2) інтелектуальний;
- 3) мотиваційний;
- 4) моральний;
- 5) емоційний. [11, 13]

Естетичний бар'єр може утворитися під час початкової взаємодії між партнерами в комунікації. Він передбачає візуальне сприймання один одного за різними критеріями переважно зовнішнього вигляду.

Наступним є інтелектуальний бар'єр. Інтелектуальні перешкоди можуть виникати через нерівність у швидкості інтелектуальних процесів між людьми, що спілкуються. Люди не тільки мислять по-різному, але й висловлюють свої думки по-різному.

Мотиваційні перешкоди можуть виникати тоді, коли ідеї, інформація, про що говориться, є абсолютно нецікавою для співрозмовника, тобто не збігається з його особистими інтересами.

Моральні бар'єри утворюються між людьми, при умовах різного сприйняття та оцінці дій, думок, мотивів в різних ситуаціях.

Емоційні ж означають допуск недоцільних емоцій, або емоцій у недопустимому ступені їх проявів (гнів, агресія, певна жорстокість та інші).

Наступним видом факторів дезадаптації у дітей та підлітків є біологічний. У вітчизняній психолого-педагогічній науці значення біологічних факторів, що впливають на формування особистості та можуть призвести до дезадаптації, було занижено. Однак, не можна розглядати порушення розвитку особистості тільки як наслідок зовнішніх негативних впливів. Багато вчених вказують на значимість внутрішніх особливостей, які впливають на особистість під час її формування. Це означає, що адаптація та дезадаптація особистості залежать від об'єктивних і суб'єктивних факторів, таких як генетичні й біологічні, вікові й індивідуальні особливості, специфіка розвитку пізнавальної, інтелектуальної й емоційно-вольової, мотиваційної сфери особистості. Хоча деякі з цих особливостей формуються під впливом зовнішніх причин, вони стають суб'єктивною, нероздільною приналежністю її власного "Я" і визначають її поведінку. [11]

Зв'язок між зовнішнім та внутрішнім є динамічним та діалектичним, оскільки перехід від зовнішнього до внутрішнього та навпаки є головною здатністю кожної особистості. У деяких випадках суб'єктивні психофізіологічні утворення особистості можуть стати "пусковими механізмами" для різних видів дезадаптації. Іноді ці

утворення можуть існувати у прихованому вигляді та виявлятися тільки за допомогою спеціальних діагностичних методів. Якщо ж не існує будь-яких провокуючих факторів, то ці утворення можуть поступово зникнути без зовнішнього прояву. Однак, якщо внутрішні передумови дезадаптації підкріплені зовнішніми негативними впливами, то вони можуть посилюватися та виявлятися зовнішнім проявом, що призводить до психосоціальної дезадаптації. Іноді внутрішні передумови можуть поглиблюватися та наносити значну шкоду особистості, що призводить до відчуження, стресу та глибинної психологічної дезадаптації.

Також, ще однією важливою групою факторів є психологічні. Внутрішні протиріччя з близькими людьми та "значущими іншими" можуть перетворюватись на невирішені питання, які спочатку приводять до відчуження, а потім - до конфронтації. В кінці кінців, це може призвести до постійної готовності (диспозиції) до зіткнень. Такі зіткнення можуть приймати різні форми, включаючи способи взаємодії з оточуючими, форми вираження, ступінь інтенсивності, тривалість і відкритість протистояння.

До цього критерію можна віднести особливості підліткового періоду. Згідно з теорією Е. Еріксона, перехідний підлітковий період супроводжується кризою ідентичності. Ідентичність розуміється як сприймання себе як унікальної особистості. Ця криза настає після того, як дитина розлучається зі своїм дитячим "Я", коли вона ще не може повністю відділити себе в психологічному і соціальному аспектах від своїх батьків.

Підліткове мислення проявляється через деякі особливості, які можуть вплинути не тільки на інтелектуальну, але й на поведінкову сферу. По-перше, підлітки мають тенденцію до екстремальних оцінок фактів та подій, що проявляється в перебільшуванні або применшуванні їх значення та наслідків. По-друге, вони часто намагаються узагальнити свої думки та роблять категоричні висновки, основувшись на обмеженій кількості інформації. По-третє, підлітки часто використовують максималістський підхід до трактування своїх поглядів, не звертаючи увагу на дрібниці та нюанси.

Тому підсумовуючи, можна сказати що дезадаптованість у дітей та підлітків може бути спричинена низкою груп факторів. Ці групи передбачають: психологічні, соціальні й біологічні. Психологічні стосуються певних явищ у психіці, які були утворені через різні обставини. Соціальні стосуються більш певного оточення дитини, тобто вплив середовища, в якому вона росте виховується. І біологічні в більшій мірі передбачають вроджені та генетичні особливості. В сучасній науці різняться погляди того, які з усіх перелічених причин є домінуючими, але більшість з них сходяться на тому, що серйозні прояви непристосованості до соціуму викликана більшою спорідненістю цих трьох груп причин.

1.3 Система соціальних служб та нормативно-правове забезпечення, що регламентує соціальну роботу з дезадаптованими дітьми та підлітками

Соціальна дезадаптація – це процес який передбачає не тільки профілактику відхилень розвитку підлітків та дітей, які є неадаптованими в суспільстві та також керування структурою їхньої ресоціалізації. Тому, саме перед державою постає важливе завдання – створення новітньої соціально-політичної форми профілактики дезадаптованості та головних причин, з яких виникає дане явище.

Загальна діяльність структури соціальної роботи з неадаптованими дітьми та підлітками формується на основі Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». Відповідно до цього закону визначаються основні напрями роботи, що включає соціальне обслуговування неповнолітніх, соціальний супровід, соціальну профілактику соціальну реабілітацію серед дітей та молоді [10].

Соціальні послуги надаються підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності та управління, а також громадянами, які надають допомогу особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують зовнішньої підтримки. Тому, система соціальних служб передбачає цілу ланку кваліфікованих організацій, які спрямовують свою роботу для обслуговування незахищених верств населення. Самі ж кваліфіковані центри мають важливе значення в здійсненні соціального захисту дітей та підлітків, що виконують роботу з дітьми, що мають прояви дезадаптації.

Загальну соціальну допомогу неповнолітнім можуть надавати такі установи як:

- комплексні центри соціального обслуговування населення;
- територіальні центри соціальної допомоги сім'ї і дітям;
- центри соціального обслуговування;
- соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх;
- центри допомоги дітям, які залишилися без піклування батьків;
- соціальні притулки для дітей та підлітків;
- центри психолого-педагогічної допомоги населенню;
- центри екстреної психологічної допомоги по телефону;
- центри соціальної допомоги вдома;
- будинки нічного перебування;
- стаціонарні установи соціального обслуговування (будинки-інтернати для інвалідів, психоневрологічні інтернати, дитячі будинки-інтернати для розумово відсталих дітей, будинки-інтернати для дітей з фізичними вадами);
- інші установи, що надають населенню соціальні послуги [10; 19].

Окремим аспектом слід виділити центри соціальних служб для молоді, що мають провідне значення у допомозі дезадаптованим дітям та підліткам. Головними спеціалізованими службами, які співпрацюють у цими центрами є Служба психологічної допомоги "Телефон довіри", Кризовий центр соціально-психологічної допомоги, Служба соціальної підтримки сімей "Родинний дім", Служба вторинної зайнятості молоді та інші. Основне завдання названих закладів соціально-психологічної допомоги полягає в наданні комплексної допомоги дітям, молоді та різним категоріям сімей, які переживають кризову ситуацію, включаючи психологічну, соціально-педагогічну, соціально-медичну, соціально-економічну, юридичну та інформаційну допомогу. Крім того, ці центри надають послуги соціальної реабілітації для поновлення та отримання соціальних функцій та психологічного та фізичного стану осіб, які постраждали від насильства або перебувають у кризовій ситуації. [9]

Основними завданнями усіх перелічених закладів є запобігання й попередження дезадаптації та проявів, на яких це явище виникло, надання

психолого-медичного захисту, створення у неповнолітніх позитивної ланки поведінки у соціумі, взаємодії, спілкування з навколишнім, здійснення опікунської форми, надання психологічної та педагогічної підтримки, яка забирає кризові почуття, нагляд за подальшим устроєм в житті.

Соціальні працівники при ґрунтуванні своєї роботи взаємодіють з кризовими центрами, які надають дієву психологічну, соціально-економічну, юридичну й інформаційну допомогу та проводять заходи соціальної реабілітації з метою відновлення соціальних функцій, психологічного та фізичного стану осіб, які постраждали від насильства або потрапили в кризову ситуацію.

У системі соціально-реабілітаційних служб для неповнолітніх, перш за все, розробляються соціальні притулки для дітей та підлітків, кожен з яких має свою унікальну специфіку, що визначається рівнем та глибиною розуміння завдань фахівцями, їх професійною підготовленістю та досвідом роботи з дітьми, зокрема зі "складними". Різноманітність соціальних притулків визначається їх матеріально-технічною базою, можливостями фінансування та здійснення контактів з іншими організаціями.

Функціонування та дієздатність всіх перелічених центрів виконується на базі визначеної нормативної бази. До нормативно-правової бази, що структурує головні аспекти соціальної роботи з дітьми та підлітками, що мають прояви дезадаптації відносяться: Конституція України, Закони України «Про охорону дитинства», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Тобто, вся робота щодо вирішення проблем дезадаптації та також її причин регламентується виключно щодо зазначених законів.

Наприклад, всі види соціального захисту щодо явища дезадаптованості визначає Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (21.06.2001 р.), права та обов'язки, які мають надавати соціальні установи закріплені насамперед Конституцією 1996 року статті з питань прав дитини (статті 24, 51, 52, 92). [7]

Закон України «Про охорону дитинства» (26.04.2001 р.) має на меті таку систему заходів щодо запобігання дезадаптації: 1) встановлення базових принципів соціального захисту, які відносяться до соціальних, правових та економічних аспектів та також модернізацію уже існуючого законодавства щодо правового захисту; 2) надання потребуючих можливостей та умов для повноцінного психічного, фізичного, духовного виховання та для соціально-психологічного пристосування; 3) налагодження соціально-політичної діяльності, що має напрям до втілення різноманітних програм щодо соціального захисту дитинства, забезпечення пільгами, надання соціально-виховних гарантій, адаптація до трудової діяльності; 4) визначення напрямів відповідальності щодо громадян через порушення прав дитини, за здійснення шкоди. [12]

Сама ж соціальна політика, яка в загальному і забезпечує соціальний захист дітей та підлітків у стані дезадаптації виділяє для себе також основні аспекти, на яких і базується основна робота:

- налагодження умов для нормального виховання в кожній родині;
- надання пріоритетних аспектів влаштування;
- створення засад для повноцінної фізичної, інтелектуальної та духовної реалізації в майбутньому самостійному житті;
- надання прав для розвитку;
- надання соціальних та правових гарантій;
- створення структури систематизування соціальної адаптації. [12]

Можемо зробити висновок, що у вирішенні зазначеної проблеми як соціальна дезадаптація у дітей та підлітків провідну роль відіграє саме держава. Вона є головною у процесі встановлення соціальної політики в цілому, так як регламентує нормативну базу, на якій формуються всі подальші принципи та напрями для роботи. Тому, була розроблена повна система соціальної роботи з дітьми та підлітками, які перебувають в середовищі дезадаптації, у межах держави. Робота фахівців, які працюють в цій системі базується на основі мережі установ, що надають допомогу. Дана мережа передбачає цілу низку центрів та закладів, які динамічно діють у роботі між собою та надають повномірну підтримку та допомогу

щодо різних стадій труднощів. Основними завданнями названих центрів є надання соціального захисту, забезпечення правами та необхідними обов'язками, реабілітація та попередження проявів неадаптованості у соціумі й причин, через які вона виникла.

Висновки до першого розділу

Тому, підсумовуючи все вищесказане, можемо зазначити, що проблема дезадаптації дітей та підлітків є надто актуальною в теперішній час. Підлітки та діти - це майбутнє нашого суспільства, тому тенденція до дослідження динаміки цього явища поступово зростає. Вивчення даної проблеми відбувалось протягом багатьох століть різними науковцями, де кожен з них тлумачив саме визначення цього явища по-різному, через наявність багатьох факторів, ознак та особливостей. Але в загальному можна визначити це поняття, як певне спотворення загальної соціалізації особистості та її соціального розвинення, тобто коли особа не відповідає в своїй поведінці, думках, цінностях, певних пріоритетах загальноприйнятим та звичайним у суспільстві. Існують різні види дезадаптації, які мають на меті базові типи (патогенний, психологічний, психосоціальний, соціально-психологічний і соціальний) та вторинні (вузький, поширений й обширний; поверхневий, глибокий й поглиблений; відкритий, прихований й яскраво показаний; первинний і вторинний; ситуативний, стійкий і тимчасовий).

Всі перелічені види непристосованості спричинені сукупністю різних факторів, що включають в себе соціальні, біологічні та психологічні. Психологічні формуються через різноманітні обставини що стосується функціонування психіки, тоді як соціальні явища пов'язані з впливом середовища, у якому дитина зростає та виховується, а біологічні явища передбачають вроджені та генетичні особливості. Кожен з них в більшості випадків проявляється у певній взаємодії при виникненні дезадаптованості, але при цьому має певні окремі особливості домінування.

Тому, для вирішення зазначеної проблеми значущим фактором є організація системи соціальної роботи. Саме соціальні працівники можуть подолати та запобігти проявам непристосованості у дітей та підлітків. Сама ж система соціальної

політики спирається на функціонування різних соціальних закладів, які передбачають: центри соціального обслуговування населення; територіальні центри соціальної допомоги дітям; заклади щодо соціального обслуговування; соціально-реабілітаційних установи для неповнолітніх; заклади допомоги дітям; соціальні притулки. Задачами цих центрів є забезпечення соціального захисту, захист прав та виконання необхідних обов'язків, а також проведення реабілітації та запобігання проявам недостатньої адаптованості в суспільстві та причинам, які її спричинили.

Слід зазначити, що система роботи соціальних працівників, установ та закладів та і загальної соціальної політики базується на визначеному нормативно-правовому аспекті. Тобто, організація всієї роботи має відповідати певній низці законів.

РОЗДІЛ 2

ВИВЧЕННЯ ОСОБИВОСТЕЙ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОБОТІ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ НЕПОВНОЛІТНІМИ

2.1 Особливості соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками в Україні

Як уже і зазначалось раніше, проблема проявів дезадаптованої поведінки у дітей та підлітків потребує комплексного підходу щодо її вирішення, що здійснюється соціальною політикою держави, тобто взаємодією соціальних працівників та визначеними відповідними технологіями роботи.

Якщо говорити про основні суб'єкти сфери профілактики дезадаптації дітей та неправильної поведінки неповнолітніх, то слід зазначити, що основну роль в такій діяльності відіграють:

- органи діяльності в сфері освіти та освітні заклади, що передбачають також дитячі будинки, школи-інтернати, профільні навчально-виховні заклади відкритих і закритих типів;
- органи управління соціальним захистом населення, що мають на меті спеціалізовані заклади для неповнолітніх, які потребують соціально-психологічної реабілітації;
- органи і установи управління у справах молоді, які включають центри соціальної реабілітації та соціально-психологічної допомоги дезадаптованим дітям і підліткам;
- органи і установи управління захисту здоров'я;
- органи опіки;
- органи служби зайнятості;
- правоохоронні органи;
- служби у справах неповнолітніх.

В Україні існує широка структура системи профілактики дезадаптації дітей та девіантної поведінки неповнолітніх, яка включає багато різних органів і соціальних

інститутів. Вони виконують виховні завдання за допомогою різноманітних методів і засобів. Ці органи різняться на два види: загальні і спеціальні.

Дана структура перелічених закладів в цілому базується на організаційних принципах роботи, що передбачає визначення дітей групи ризику, діагностику їхніх проблем, розробку програм індивідуально-групової роботи і забезпечення умов для їх реалізації. Етапами організаційного методу роботи є:

1) Формування загальної бази. Соціальними працівниками, спільно зі службами у справах неповнолітніх, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх, органами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, здійснюється формування бази даних дітей та підлітків групи ризику. В цей цілісний банк даних включається інформація про різні категорії дітей і підлітків (діти із сімей, які перебувають у соціально небезпечному становищі, бездоглядні і безпритульні особи, діти, які займаються бродяжництвом, особи, що перебувають в соціально-реабілітаційних центрах, притулках, спеціальних навчально-виховних закладах соціальної реабілітації та інші).

2) Аналіз сукупності проблем. На даному етапі проводиться повний аналіз проблем, що виникають у дітей і підлітків, з якими він працює. Соціальний працівник вивчає унікальні характеристики кожної дитини, визначає її інтереси та життєві потреби, виявляє труднощі, конфліктні ситуації та відхилення в її поведінці. Працівник встановлює причини цих проблем, відстежує причини конфліктів та досліджує умови та особливості взаємин в середовищі, де дитина живе і діє.

3) Розробка програм, що включає індивідуальну та групову діяльність. Даний етап відбувається за допомогою результатів попередніх діагностичних досліджень, де безпосередньо визначається загальна сутність проблем і обираються відповідні психолого-педагогічні та соціальні засоби для їх ефективного вирішення як на індивідуальному, так і на груповому рівні. Розробка програми здійснюється з участю представників всіх необхідних служб, відомств та адміністративних органів, які мають відношення до вирішення цієї проблеми.

4) Забезпечення факторів та умов втілення програм, що включає розподіл обов'язків, залежно від цілей та завдань програми, участі і відповідальності всіх

сторін, що мають пряме відношення до її реалізації. Представник соціальної установи виконує організацію реалізації програми, відстежує результати і повідомляє про хід її виконання.

Також, слід зазначити, що для нашої держави, при роботі з дезадаптованими дітьми та підлітками пріоритетними є напрями саме в соціально-педагогічній та реабілітаційній роботі.

Соціально-педагогічна робота та соціальна реабілітація – це система напрямів соціальної допомоги та діагностико-корекційних програм щодо запобігання та подолання варіації форм, видів дезадаптації у дітей та підлітків, пристосування їх до соціуму, які в межах нашої країни здійснюється різними соціальними закладами.

Основним елементом соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, які є непристосованими у суспільстві виступає діагностичний та корекційний методи. В своєму функціонуванні вони мають реалізовуватись в взаємозв'язку саме з реабілітаційною роботою. Реабілітаційна робота, що спрямована на дезадаптивних дітей передбачає певні завдання: 1) зниження відчуття психологічної напруги та стану стресових факторів, які, наприклад, можуть бути викликані через нездорову обстановку в родині, через проживання певної стресової ситуації, яка може бути як довготривалою, так і короткочасною; 2) діагностика спотворень розвитку особистості та психіко-фізичного стану задля розробки індивідуальної програми психолого-педагогічної та соціальної реабілітації дитини, а також для успішної первинної адаптації до нового навчального середовища; 3) поновлення або набуття у дитини базових форм життєдіяльності, що передбачає спілкування, навчання, гру, працю, взаємодію з оточуючими; 4) налагодження соціальних стосунків та сприяння засвоєння соціальних норм, що не були опановані раніше через певні життєві обставини; 5) прогнозування та запобігання відхилень у розвитку особистості в майбутньому.

Під час діагностики слід враховувати, що розвиток психіки особистості є дуже складним процесом, який не може бути чітко розкритий за допомогою окремих, незалежних параметрів. Тому, необхідно використовувати різноманітні методики,

спрямовані на вивчення всіх аспектів психіки, та порівнювати отримані результати, щоб отримати комплексне уявлення про кожну окрему дитину.

Після процесу аналізу отриманих даних, слід встановити зв'язок між різними особливостями та аспектами психіки дитини, такими як пізнавальні здібності, особистісні характеристики та спосіб спілкування. За результатами аналізу формується психологічний портрет, який містить повний опис психологічних особливостей дезадаптованого учня, включаючи виявлені відхилення під час обстеження.

В залежності від особливостей дезадаптації, в рамках реабілітаційних заходів можуть застосовуватися два типи програм: психолого-педагогічні й діагностико-корекційні програми, які мають на меті виявлення та виправлення дефектів психічного розвитку, включаючи як пізнавальну сферу, так і особистісні властивості, або соціально-педагогічні програми ресоціалізації, що спрямовані на відновлення соціального статусу підлітка в системі міжособистісних відносин та переорієнтацію його референтних установок.

У випадку соціальної дезадаптації пріоритетними є програми , що передбачають залучення неповнолітніх в сукупність нових соціальних зв'язків, що здійснюють функції інститутів ресоціалізації, створюють позитивні цілі та плани на життя.

Особливе значення в роботі з дітьми та підлітками, що мають прояви неадаптованості, належить шкільному середовищу. Тобто, в сучасних умовах посилюється соціально-формуючі та виховні функції у своїй діяльності. Виходячи з численних проблем та труднощів, з якими може стикатися дитина окрім звичних форм навчання і виховання мають додаватись й інші: 1) соціально-адаптивна і соціально-стабілізуюча, що допомагає учням відновити реальні соціальні стосунки, забирає соціальне напруження та конфлікти; 2) соціально-перетворювальна, що допомагає при підготовці до свідомого життя в умовах сучасного суспільства; 3) соціально-захисна, яка надає захист прав та необхідних обов'язків; 4) реабілітаційна, що передбачає піклування про здоров'я в фізичному й психологічному напрямку; 5) культуро утворювальна, що залучає учнів до культурної діяльності.

Одне із найголовніших завдань у роботі шкільного оточення є утворення певного самовизначення, яке залежить від двох факторів: заохочення дітей в соціальні стосунки, щ відбуваються на реальних умовах, надання можливості реалізувати себе в таких відносинах.

При загальній соціальній роботі та роботі в межах шкільного середовища слід дотримуватись певних принципів, які передбачають:

- 1) Принцип залучення до позитивного в поведінці, що має на меті усвідомлення дитиною своїх позитивних характеристик, рис, закладення моральних відчуттів щодо оцінки своєї поведінки.
- 2) Принцип адекватного виховання у соціумі, що передбачає орієнтацію уваги на взаємодію з соціальними інститутами, що сприяють особистості, та системи соціально-педагогічної допомоги.
- 3) Принцип індивідуалізації у вихованні враховує такі умови як нагляд щодо індивідуальних змін кожного, орієнтування на спеціальні способи педагогічного впливу.
- 4) Принцип загартовування дітей та підлітків у соціумі, де вихованцям різними способами залучають та створюють спеціальні ситуації задля вироблення способів подолання негативного впливу та утворення відповідного імунітету подальшої взаємодії.

У зв'язку з труднощами, що виникають при спробах досягнути значних позитивних результатів у роботі зі сформованими соціальними проблемами дітьми та підлітками в загальноосвітніх школах, ефективно використовувати спеціальні реабілітаційно-виховні заклади, або залучати їх до участі у різних позашкільних закладах (гуртки, секції, клуби, центри дозвілля тощо), де діти можуть продуктивно проводити час. Для успішної реабілітації соціально дезадаптованих дітей та підлітків є важливим включення їх до системи нових міжособистісних відносин, що ґрунтуються на колективній суспільно корисній діяльності.

Без сумніву, дозвілля відіграє важливу роль у житті молоді. Це відкриває можливості для створення, збереження та передачі культурних традицій з одного покоління на інше через різноманітні форми навчання, просвіти, виховання та

залучення індивідів та соціальних груп до культурно-дозвілєвої діяльності. У процесі зайняття цією діяльністю молода людина може розвивати свою особистість та досягати саморозвитку. Крім того, це сприяє соціалізації особистості, яка збагачується новим соціальним досвідом.

Існує багато різних видів і форм дозвілля, одним з яких є клубна діяльність. В порівнянні зі шкільною освітою, клубна робота є менш формальною практикою для загальної соціалізації та соціальної адаптації дітей та підлітків, які не знаходять відповіді на свої проблеми та інтереси у двох основних підсистемах суспільства - родині та школі. У різних неформальних клубах молодим людям надається можливість знайти та проявити себе, прийняти соціальні норми та правила співжиття у приємній атмосфері гри, радості та підтримки від оточуючих. Основне завдання соціально-виховної роботи в клубах полягає у створенні умов для засвоєння дітьми та підлітками зразків цивілізованого співжиття, навичок спілкування в групі та особистісного зростання кожного учасника клубу.

На ефективність організації клубної діяльності дітей і підлітків впливають такі умови як:

- 1) Організаційно-педагогічні, що передбачає наявність підготовлених кадрів, які спроможні ефективно проводити клубну роботу, створення стабільно функціонуючого клубного колективу; розвиток ланки взаємодії клубного об'єднання зі своїм соціальним середовищем
- 2) Психолого-педагогічні, де акцент встановлюється на врахування вікових, статевих і особистісних можливостей та ресурсів членів клубних об'єднань; забезпечення особистісної і соціальної значимості змісту клубної діяльності; забезпечення суб'єктивної позиції дітей і підлітків в життєдіяльності клубного колективу.
- 3) Педагогічні, що передбачає раціональність змісту клубної діяльності інтересам дітей та підлітків, соціальним умовам і можливостям що організації; комплексний характер спільної діяльності.

Також, важливою діяльністю для нашої держави є проведення медико-соціальної роботи. Специфікою медико-соціальної роботи є те, що вона об'єднує дві

незалежні сфери - медицину і соціальний захист населення. Медичні працівники, на практиці, часто здійснюють соціальні функції. Зі свого боку, соціальні працівники працюють з особами, у яких є психічні та фізичні захворювання, і виконують повномірну діяльність лікарів.

Медико-соціальна реабілітація охоплює комплекс заходів, що включає медичні, соціально-економічні та психологічні аспекти, о проводяться з метою відновлення здоров'я, працездатності та соціального статусу особи. Ця система спрямована на повернення людини до нормального повсякденного життя в навколишньому середовищі (у родині, навчальному закладі та трудовому колективі), як повноправного члена суспільства.

У медико-соціальній роботі з дезадаптованими дітьми, які мають прояви агресії, головним принципом є визнання самоцінності і унікальності кожної особистості. Це положення визначає позицію педагога, соціального працівника, психолога та медичного фахівця щодо молодих людей і передбачає наступне: визнання їх права на власну точку зору, на вибір альтернативних шляхів у вирішенні життєвих ситуацій та співробітництво та партнерство між дорослими і неповнолітніми в усіх аспектах діяльності. Ще однією важливою настановою є позитивне сприйняття особистості, базуючись на позитивних очікуваннях та підтримці.

Тому, можемо зробити висновок, що проблема дезадаптованості дітей та підлітків є актуальною в теперішньому суспільстві та потребує значної уваги. Українська держава має певний спектр забезпечення соціальної підтримки дітей та підлітків, що мають прояви дезадаптованості. В країні діє ціла система соціальних закладів та центрів, що при окремій роботі, або при певній взаємодії надають комплексну допомогу неповнолітнім, що знаходяться в стані дезадаптованості. Соціальні працівники використовують певну створену структуру роботи, що включає в себе індивідуальне вивчення проблем, як у кожної дитини окремо, так і в груповій діяльності, з подальшою розробкою індивідуальної програми з урахуванням діагностики проблем. Українське суспільство в більшій мірі спрямовує свою роботу

в соціально-педагогічну ланку, де основними факторами стають виховання та соціальна робота у шкільному середовищі.

2.2 Система соціальної роботи з дітьми та підлітками, що мають прояви дезадаптації в США, як зарубіжний досвід

Проаналізувавши систему Сполучених Штатів Америки роботи з дітьми, що мають прояви дезадаптації можна визначити наступні етапи її становлення в загальносвітовому контексті й у регіонально-історичній обумовленості.

У кінці XVIII століття і в першій половині XIX століття відбувся період, який трактує з утвердження ідеалів Гуманізму та Освіти в суспільній свідомості. В Європі під час цього періоду з'явилися нова система навчальних та виховних закладів, які намагалися здійснити ці ідеали у практиці соціальної роботи з дітьми, що перебувають в складних умовах.

Кінець XIX - перша третина XX століття в США передбачала період, коли формувалася ювенальна юстиція, що потім модернізувалась в окрему галузь права. Також в цей період часу з'явилися нові типи установ для дітей-сиріт, які працювали на основі систем реформаторської педагогіки (нової педагогіки, педагогіки вільного виховання) з використанням колективістських видів форм для виховання.

В 1970-і роки трактуються як період діяльності засновників-педагогів у спеціалізованих установах для дітей з дезадаптованими проявами, дитячих будинках і школах-інтернатах. Саме в цей час соціальна педагогіка й психологія надто швидко набували розвитку як сфера знання й наукові основи для педагогічної й соціальної роботи з дітьми. Це було поштовхом для створення національних систем психолого-педагогічного супроводу дезадаптованих дітей, а також появи різноманітних суспільних інститутів, що включають в себе державні й приватні заклади.

З 1980-х рр. і по теперішній час відбувається процес розвитку, який відзначається наступними аспектами: зміцнення міжнародної законодавчої основи, орієнтованої на захист основних прав дитини, та прийняття національних законів, що регулюють захист дитинства; розширення соціальних служб, установ і

організацій на муніципальному рівні, які займаються психолого-педагогічним супроводом дітей.

Проаналізувавши американську систему соціальної роботи та допомоги дітям з поведінковими проблемами в теперішній можна стверджувати, що вона є складною і гнучкою. Вона включає як державні, так і приватні служби та в цілому, є децентралізованою, оскільки функціонування контролюється різними відповідними соціальними програмами, які зазначені у федеральному законодавстві кожного штату. Це дозволяє більш повно враховувати потреби кожного регіону. Соціальна допомога дітям виконується за допомогою системи дитячих закладів, що передбачає загальні та спеціальні заклади. Слід зазначити, що соціальна допомога дезадаптованим дітям та підліткам надається в різноманітних сферах функціонування держави: громадські організації, школа, релігія і тд., Відповідно, соціальні працівники залучені до роботи у цих сферах діяльності.

Нині специфіка американської соціальної роботи виконує різноманітні завдання та надає послуги, які сприяють поліпшенню злагоди між роботою та забезпеченням дітей та сімейних потреб дорослих. Соціальні працівники та педагоги мають сприяти сім'ям, допомагати вдосконалювати систему пільг по догляду за дітьми, здійснювати підтримку неблагополучним родинам у використанні наявних соціальних можливостей для догляду за дітьми з метою стабілізації сімейної ситуації. Вони також повинні розробляти та реалізовувати програми, впроваджувати інформаційно-консультативне обслуговування, виявляти суспільні потреби, що стосуються догляду за дітьми, організовувати взаємодію між громадськими групами, які несуть спільну відповідальність за створення функціонуючої та доступної для всіх сімей системи догляду за дітьми.

У США існують різні місця, де діти з проблемами у поведінці та емоційними труднощами можуть отримати допомогу. Вони передбачають:

- 1) Освітні і медичні центри з цілодобовим перебуванням: це місця, де діти можуть жити та отримувати освіту під наглядом спеціалістів. Тут їм надають необхідну підтримку та допомагають з проблемами, що впливають на їх поведінку.

- 2) Сімейні дитячі будинки. Дані заклади надають умови для повноцінного проживання, тобто де діти можуть жити у замість своїх батьків. В даних закладах забезпечується певний затишок, підтримка та необхідні умови для розвитку та праці над емоційними труднощами.
- 3) Кризові та дитячі психіатричні центри, які передбачають надання екстреної допомоги дітям з важкими емоційними труднощами або кризовими ситуаціями.
- 4) Профілакторії. Дані заклади трактуються як місця, де діти можуть провести час під наглядом фахівців і працювати над своїми емоціями та поведінкою. Тут вони отримують можливість відпочити, розважитися та вчитися новим навичкам, що сприяють адаптації та певному розвитку особистості.
- 5) Спеціальні школи для дітей і підлітків: Ці школи створені спеціально для дітей з поведінковими або емоційними проблемами. Тут вони отримують освіту, яка враховує їхні потреби та допомагає розвиватися для нормальної повноцінної життєдіяльності.

Америка відповідно до власних законів допомогу та захист від усіх зовнішніх факторів ризику покладає на державні заклади захисту дітей - Child Protectives Services, що є підструктурою департаменту соціальних закладів - Department of Social Services.

Якщо брати до уваги некомерційні дитячі центри, то можна сказати, що вони спеціалізуються на наданні послуг сім'ям з низьким доходом. Групове піклування за дітьми виконується за допомогою різних організацій і установ, а саме закладами соціального забезпечення дітей, установами для фізично недієздатних дітей, дитячими виправними закладами та психіатричними лікарнями. Кожен з цих закладів може передбачати різні підходи щодо роботи та методів соціальної допомоги, виходячи із загального профілю закладу, проте виконують спільну мету – забезпечення цілодобово опікою з корекцією дезадаптованих проявів.

Система соціальної роботи в США передбачає певні моделі(напрями) соціальної роботи, які базуються на допомозі дезадаптованим дітям та підліткам:

- 1) Медичний напрям, який включає повномірну медичну допомогу та форми подолання наслідків стресу, що закладається в психотерапії.
- 2) Сімейна модель, що передбачає нормалізацію та покращення життєвих умови у родині.
- 3) Модель реабілітації, що використовується у разі проживання дитиною або підлітком будь-якої кризової ситуації. Ця модель включає такі етапи як: а) корекція відношення до самого себе та своєї поведінки, що передбачає прийняття того, що сталося, без накопичення почуття провини; визнання власних почуттів як законних та примирення з ними; б) пристосування до життя в нових обставинах; в) пристосування до почуття ризику. При навчанні важливо враховувати обставини та умови, що вимагають прийняття рішень, а не зосереджуватись на особистих відчуттях щодо ситуації; г) готовність до самостійного життя.
- 4) Соціальна модель, що має на меті корекцію щодо загального оточення, як і близького так і на рівні, наприклад, країни.

Якщо аналізувати питання соціальної роботи з дітьми, що мають прояви дезадаптації в Америці, то слід звернути увагу на службу «Гайденс». Вона є важливою складовою загальношкільної системи протидії дезадаптації та неправильної поведінки серед неповнолітніх в США. Основна мета програми "Гайденс" полягає у наданні допомоги неповнолітнім у будь-якій формі, яку вони потребують в теперішньому моменті. У рамках програми "Гайденс" здійснюється позашкільна діяльність, в задіяні освітні, медичні та соціальні установи, організації молодіжного дозвілля, релігійні організації та батьки.

Названа служба виникла ще на початку ХХ ст., та набула розквіту в середині 60-х років через зміну її системи. Сама ж система полягає у комплексній роботі консультантів, робота яких заключається в проведенні консультацій, розробці індивідуальних програм відповідно до особливостей кожного учня. Також головним завданням консультанта є віднайти таланти для проникнення в світ дитини та сприяти усвідомленню власних потенційних спроможностей.

У складі служби "Гайденс" включаються не тільки консультанти, а й соціальні працівники, психологи, лікарі та мед-представники, уповноважена особа узв'язках із судовими справами, учителі-консультанти, лідери-керівники клубів і команд, асистенти-секретарі.

Слід зазначити, що США відзначається своєю активною роботою з молоддю з дезадаптованими проявами в громадах. Федеральний уряд даної країни переслідує напрям, що спонукає місцевої владу до створення громад, де основним акцентом є освіта, виховання та корекція поведінки дітей. Це все відбувається через створення різноманітних навчальних та розважальних програм для підлітків за допомогою місцевих бібліотек, музеїв та університетів, через що саме і відбувається підйом соціальної активності.

Слід зазначити, що 35% населення Америки підтримує названі асоціації за допомогою добровільних внесків, тому середня річна сума, яку витрачає родина на ці цілі, становить 350 доларів.

Головним видом роботи громади з підлітками та дітьми, що мають дезадаптовані прояви є Молодіжні урядові бюро. Основна ціль їх діяльності полягає в захисті молодих людей від системи правосуддя. Молодіжні бюро виконують роль координатора всіх обцинних молодіжних служб. Вони здійснюють роз'яснювальну роботу з усіма категоріями молоді та їх батьками, розробляють молодіжні захисні програми, спрямовані на допомогу молодим людям у подоланні почуття безпорадності і іноді страху перед складними життєвими обставинами. На базі бюро розроблена ланка працевлаштування й створена «гаряча лінія», де молоць цілодобово може отримати підтримку а допомогу будь-якого типу.

Також у рамках своїх послуг Служба надає такі можливості:

- 1) проведення профілактичних консультацій для підлітків, які мають тенденцію до втечі з дому;
- 2) надання інформації про установи, які здійснюють невідкладну соціальну допомогу, розташовані в районі проживання підлітка;
- 3) допомога у встановленні контактів між підлітком і його родиною.

Яскравим прикладом ефективності запровадження даного профілю центрів є багатопрофільний молодіжний центр « The door». Даний центр має медичний та психіатричний підрозділи, надає юридичні консультації різних типів. Також, окрім базових функцій, передбачається проведення арт-терапії, де проводяться різного типу розваги та відпочинок. У різних творчих і професійних майстернях надаються навчальні програми з військової справи, танців, перукарського мистецтва, ювелірного ремесла та багато інших областей, спрямованих на молодих людей.

Також вагомою ланкою в роботі з дезадаптованими підлітками є нахил на релігійну діяльність, що є також одним суттєвим фактором, який має активний вплив на суспільний лад. Ознайомлення з цими принципами та їх осмислення мають велике значення для виховання молоді та запобігання соціальній дезадаптації та асоціальної поведінці.

Визначним досвідом організації виховної роботи з дезадаптованими дітьми в є створення діяльності в заміських таборах. Такі табори в США існують уже протягом тривалого часу. Виникнення табірної руху в США відбулося ще у 1840 році. Спочатку воно було зумовлене природним бажанням надати дітям можливість проводити більше часу поза містом, подалі від індустріальних центрів. Пізніше було переосмислено роль заміських дитячих таборів у системі освіти, і внаслідок цього акцент перенісся з завдань оздоровлення дітей на освітньо-пізнавальні, морально-етичні та духовні аспекти. Сучасні заміські табори в США на сьогоднішній день є важливою частиною освітньої системи. Вони розглядаються як місце, де діти можуть не лише покращити своє фізичне здоров'я, але й отримати цінний соціальний досвід, набути навичок колективного життя і відчуття повну самореалізацію.

Велике значення мають заміські табори для соціально-педагогічної роботи з дітьми, що належать до групи ризику та виявляють дезадаптовані прояви. Ці табори мають велике значення, оскільки дозволяють дезадаптованим дітям а підліткам відчувати прийняття однокласниками та вчителями, що також допомагає підвищити їхню самооцінку. В заміських таборах діти отримують можливість брати участь у різних видах діяльності, що дозволяє розвинути їхні здібності.

Як уже і зазначалось раніше, соціальні інститути США, включаючи державні, громадські та релігійні організації, що працюють з метою захисту прав та інтересів неповнолітніх та запобігання девіантній поведінці, базуються на співробітництві та взаємодії. Створення ефективного співробітництва між цими різними соціальними інститутами є необхідною умовою для забезпечення нормального розвитку особистості дитини. Це дозволяє отримати об'єктивну інформацію про дитину, спиратися на її найкращі якості та здібності при роботі з нею, а також сприяє створенню доброзичливих та довірливих взаємин з дитиною. Співробітництво передбачає активну взаємодію сторін, спільне розуміння загальної мети та завдань. Для співробітництва необхідно, щоб учасники спільно визначили цілі діяльності, спланували роботу разом, розподілили завдання між різними інститутами залежно від їхніх можливостей, оцінили результати спільної роботи, передбачили нові цілі і завдання.

Головною ціллю всіх співпрацюючих соціальних інститутів є надання дітям та підліткам захисту та підтримки у процесі її соціального розвитку, подоланні труднощів адаптації і вирішенні особистісних проблем.

Тому, можна зробити висновок, що у США накопичено значний досвід у сфері соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими дітьми, які які мають дезадаптивні прояви. Основна мета цієї роботи полягає у наданні соціальної допомоги і захисту неповнолітнім, забезпеченні дотримання всіх їх прав, а також корекції і профілактики негативних поведінкових відхилень та проведенні реабілітаційних заходів.

В США існує гнучка система соціальної підтримки для проблемних дітей, включаючи тих, які мають дезадаптовану або девіантну поведінку, і яких часто відносять до дітей "групи ризику". Ця система функціонує завдяки різним соціальним програмам, які регулюються федеральним законодавством окремого штату, і іноді спільно. За федеральними та штатовими законами в США відповідальність за захист дітей від усіх ризикових факторів покладена на державні служби захисту дітей, що підпорядковуються Департаменту соціальних служб. У

межах окремих штатів можуть працювати індивідуальні служби захисту та служби профілактики, які забезпечують підтримку та захист дітей, їхні інтереси й добробут.

2.3 Розробка тренінгу щодо з профілактики та корекції дезадаптованих проявів у дітей та підлітків.

Як уже і зазначалось раніше, проблема дезадаптованості у дітей та підлітків є актуальною в період сьогодення для нашої країни, так як велика низка негативних факторів, як і з боку близького оточення, так і з боку держави цілому, неабияк впливає та підсилює внутрішньо особистісні труднощі у молоді. Наша держава з кожним днем намагається посилювати рівень соціальної роботи, запроваджуючи різноманітні програми щодо формального і неформального проведення. Але, порівнюючи, наприклад, вітчизняний досвід і досвід зарубіжних країн, можна сказати, про наявність тенденції розвитку ще вищого рівня через високу динаміку кількості дезадаптованості у молоді. Тому, виходячи з цього, був розроблений та запропонований до реалізації тренінг «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі» для подальшого його проведення на базі установ різних типів.

Особи, що мають дезадаптивні прояви, здебільшого мають проблеми з внутрішнім Я, що включає в себе особисте сприйняття, сприйняття оточуючих, самооцінка, бачення свого місця в навколишньому середовищі. Більшість неповнолітніх мають багато внутрішніх бар'єрів, через що і ускладнюється проблема позбавлення дезадаптації. Тому, запропонований тренінг створений для забезпечення успішної соціалізації і адаптації, використовуючи комплексні профілактичні заходи, які спрямовані на виявлення та попередження ознак соціальної дезадаптації. Основні завдання цих заходів полягають у формуванні та розвитку навичок саморегуляції учасників програми, попередженні проявів агресії та сприянні позитивним змінам у їх поведінці.

Цільова група: тренінг розроблений для роботи з дітьми, які потребують особливої уваги і виявляють нахил до недостатньої соціальної адаптації. Крім того, програма може бути корисною при взаємодії з підлітками, які проявляють

імпульсивну поведінку, фізичну та вербальну агресію, мають проблеми з переживанням невдач.

Очікуваний результат: проходження тренінгу сприяє успішній адаптації та соціалізації неовнолітніх, допомагає подолати та знизити рівень агресивності, підвищує здатність контролювати власну поведінку і розвиває соціальні навички.

Завдання: сприяння адаптації особистості до життя в суспільстві, підвищення рівня самооцінки, прийняття себе, усвідомлення власних сторін.

Форма роботи: головний спосіб проведення заняття - тренінг, який дозволяє учасникам обмінюватися інформацією, навчатися висловлювати свої думки, розвивати та відпрацьовувати необхідні навички на практиці. Під час тренінгу інформація сприймається та опановується швидше, оскільки учасники мають можливість обговорити незрозуміле, задавати питання й одразу застосовувати набуті знання на практиці. Це дозволяє сформувати відповідні поведінкові навички.

Розмір групи: кількість учасників становить— 7-10 осіб, максимальна кількість учасників у групі — 12. Вік учасників тренінгу: 13-15 років

Таблиця 2.1

Структура програми «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі»

<i>Номер та назва заняття</i>	<i>Частина тренінгу</i>	<i>Етапи частин тренінгу</i>
1. «Знайомство та введення основних понять про тренінг.»	Вступна частина	1. Вступне слово 2. Ознайомлення з правилами
	Основна частина	1. Теоретичний блок 2. Практична частина
	Заключна частина	1. Зворотній зв'язок 2. Підведення підсумків
2. «Розкриття особистості та усвідомлення власних сторін»	Вступна частина	1. Привітання 2. Проведення розігрівальної вправи

	Основна частина	Практичне виконання вправ
	Заключна частина	1. Зворотній зв'язок 2. Підведення підсумків
3. «Підвищення рівня упевненості у собі та подолання внутрішніх бар'єрів»	Вступна частина	1. Вступне слово 2. Зворотній зв'язок щодо стану учасників
	Основна частина	1. Теоретичний блок 2. Практична частина
	Заключна частина	1. Проведення вправи 2. Зворотній зв'язок 3. Підведення підсумків
4. «Усвідомлення своєї соціальної ролі»	Вступна частина	1. Вступне слово 2. Зворотній зв'язок
	Основна частина	1. Проведення дискусії 2. Виконання вправ
	Заключна частина	1. Зворотній зв'язок 2. Підведення підсумків
5. «Закріплення набутих навичок та створення плану для майбутньої успішної соціалізації»	Вступна частина	1. Вступне слово 2. Проведення розігрівальної вправи
	Основна частина	Практичне виконання вправ
	Заключна частина	1. Завершальна вправа 2. Промова тренера 3. Заповнення бланку щодо оцінки тренінгової роботи

Перше заняття має назву «Знайомство та введення основних понять про тренінг». Воно має на меті знайомство з тренерами та співучасниками, представлення кожного, ознайомлення з основними правилами й методами роботи, емоційне та психологічне об'єднання групи.

Дане заняття складається з певних частин: вступної, основної та заключної. Вступна частина передбачає вступне слово ведучого, де він вітає всіх учасників і ніби задає інтересу для подальшої роботи. Далі, для загальної успішності роботи, тренер представляється, тобто розказує всю необхідну інформацію про себе. Після цього, для ефективного знайомства між учасниками пропонується зробити невеличку вправу для запам'ятовування імен. Принцип вправи полягає у тому, що всі учасники сідають в коло і по черзі говорять своє ім'я, але особливість в тому, що кожен наступний говорить не тільки своє ім'я, а й всіх тих, то називався перед ним, після чого вже прикріплюються бджі з іменами. Наступним етапом є представлення учасникам певних правил, які передбачають: конфіденційність, висловлювання тільки від свого імені, правило «піднятої руки», активне включення, вільне вираження почуттів. Далі, відбувається процедура висловлювання очікувань щодо загального проведення тренінгу та його результатів.

Основна частина першого заняття передбачає теоретичний та практичний блоки. У теоретичному група проходить невеличке опитування за питанням «Яке, на вашу думку, місце ви займає у соціумі?», де всі по черзі висловлюються з цього приводу. Далі тренер проводить міні-лекцію, де він висвітлює основні питання, поняття та принципи щодо заданої теми. Міні-лекція триває 10-15 хвилин. Після неї учасники ще раз відповідають на питання, яке було уже поставлене на початку цього блоку, для обізнаності та кращого закріплення почутого матеріалу.

Практичний блок передбачає проведення певних вправ. Вправи на першому занятті ще не зовсім впливають на покращення та корекцію особистості, а скоріше на налагодження атмосфери та сприяння звиканню до роботи у групі. Перша вправа має назву «Самопрезентація», яка проводиться з метою поліпшення стосунків між учасниками, заснування установки про значимість своєї особистості та формування обставин для кращого саморозкриття. Суть вправи в тому, що всі учасники діляться

по парах та беруть інтерв'ю один в одного, де задають певні загальні питання. Після чого, по черзі представляють свого колегу перед всією групою.

Наступна вправа називається «Лист», яка передбачає сформування та опис власного Я після закінчення тренінгу. Ця вправа має на меті написання листа, в якому описується, яким себе бачить учасник після проходження тренінгу. Тут слід описувати ті аспекти і критерії за якими змінюється кожен з них та також, які цілі будуть досягнуті. Після написання лист складається в конвертик, підписується та здається ведучому, відкрити його можна буде тільки по завершенню всіх занять.

Третя вправа має назву «Хто я є?», яка сприяє розвиненню власної рефлексії. Суть полягає у тому, що всі учасники пишуть на папері відповідь на питання «Хто я?» у десятих, а то і більше, трактуваннях. При чому, пишуться тільки позитивні факти. Ця вправа потім повторюється і на наступних заняттях, де список буде поповнюватись.

Далі йде заключна частина, в якій відбувається зворотній зв'язок та закінчення тренінгу. Зворотній зв'язок має на меті висловлювання учасників з того приводу, чи сподобалось їм заняття, яке мають самопочуття, з яким настоєм йдуть, де кожен передає своє слово по ланцюжку.

Друге заняття має назву «Розкриття особистості та усвідомлення власних сторін». Його метою є більше розвинення власного Я, розвиток впевненості та досягання власних цілей, активізація структури і процесу саморозкриття та усвідомлення своїх сильних сторін.

Слід діяти за планом трьох основних елементів де відбувається проходження вступної, основної та заключної частин. На даному занятті вступна передбачає привітання тренера та вираження вступного слова. Після, відбувається зворотній зв'язок від учасників, де вони розповідають з чим вони прийшли(тобто з яким настроєм) та які очікування вони мають.

Основна частина цього заняття має на меті виконання певних тематичних вправ. Перша має назву «Психологічний портрет». Всі учасники описують на аркуші паперу одного члена групи, вказуючи, при цьому, конкретні психологічні

характеристики. Потім, автор написаного це зачитує перед всією групою, яка, в свою чергу, відгадує про кого це.

«Позитивні асоціації» - це назва другої вправи даного заняття. Для її виконання кожному учаснику прикріплюється аркуш паперу на спину. На завдання дається 15 хвилин, під час яких усі пересуваються по приміщенню та записують асоціативні риси характеру про кожного співучасника. Важливо те, що всі характеристики повинні мати позитивне значення.

Наступна вправа називається «Я пишаюсь», що дає змогу підняти рівень особистої значущості та більш розвинути внутрішню рефлексію. Вона передбачає прописування на аркуші п'ять фактів із життя, якими особа пишається. Далі, треба обрати один найбільший і виділити його і голосно це озвучити три рази, після чого відбувається обговорення.

Заключна частина є ідентичною з тою, що була і на першому занятті: всі висловлюють свої враження та той настій з яким йдуть, після чого відбувається підведення підсумків ведучим.

Заняття під номером 3 має назву «Підвищення рівня упевненості у собі та подолання внутрішніх бар'єрів», яке проводиться з метою набуття вміння визначати свої сильні сторони та сприяти саморозвитку. Вступна частина проводиться ідентично з першим і другим заняттям. Основна ж передбачає міні-лекцію, на якій викладається матеріал по зазначеній темі.

Вправа, яку слід виконати на самому початку основної частини називається «Очищення цибулини», що дає змогу об'єктивно описати своє внутрішнє Я. Вона передбачає таку інструкцію: всі учасники сідають та закривають очі і уявлять, що вони велика цибулина, яка має багато шарів. Слід по черзі знімати кожен шар, позбавляючись від свого зовнішнього Я. Після очищення можна спостерігати, який образ лишився.

Наступна вправа «Відобрази свій страх» допоможе виявити та символічно позбавитись внутрішнього страху і перебороти негативні переймання. Її суть полягає в тому, що всі учасники сідають та малюють свій страх на аркуші паперу. Потім, треба розказати та описати його перед всіма. І вже після обговорення

відбувається позбавлення страху такими способами як: 1) знищити аркуш, на якому намальований страх; 2) домалювати якісь елементи, щоб він набув позитивного значення.

І наостанок, слід провести вправу «Мені в тобі подобається...» Суть вправи закладається в тому, що учасники стають в коло, ведучий кидає м'яч одному з учасників, кажучи при цьому: «Мені в тобі подобається...» і називає вподобану якість або кілька якостей. Учасник, який отримав м'яч, кидає його іншій людині і називає якості у цій людині, які сподобалися йому. М'яч повинен побувати у всіх учасників.

Заклучна частина є шаблонною до попередніх занять.

Заняття №4, що має назву «Усвідомлення своєї соціальної ролі» проводиться з метою демонстрації різноманітності ролей особистості, набуття навичок відрізняти свою індивідуальність від ролей, розрізняння ролі від масок.

Вступна частина заняття передбачає привітання тренера та всіх учасників групи, висловлення самопочуття, свого настрою та очікувань від майбутньої роботи. Далі, ведучим проводиться лекція на тему «Значення соціальних ролей», після чого кожен учасник виражає свою думку щодо отриманої інформації.

Основна частина передбачає проведення вправ. Перша має назву «Опиши свою маску». Кожному учаснику пропонується вирізати та розробити маску, використовуючи допоміжні матеріали. Далі всі по-черзі демонструють та описують зроблену маску, ототожнюючи себе та свої внутрішні характеристики з нею, після чого іде обговорення.

Наступною проводиться вправа під назвою «Картки». Дітям потрібно записати імена всіх учасників групи на аркушах паперу, покласти їх у капелюх, а потім замішати. Один учасник витягує аркуш, перевіряє, читає ім'я на ньому, але не повідомляє його іншим. Потім він обирає картки-характеристики, які, на його думку, описують обрану особу. Кожен учасник групи на підставі цих характеристик робить припущення про те, хто це може бути. Після того, як всі висловили свої припущення, оголошується ім'я, записане на аркуші паперу. Особа, чиє ім'я з'явилося на папері, може висловити свою думку щодо карток-характеристик, які

обрав учасник, і оцінити, наскільки правильним або неправильним був вибір, пояснюючи чому.

В заключній частині заняття проводиться вправа «Дзеркало майбутнього». Всі учасники заплющують очі і уявляють, що вони зазирають у дзеркало, де бачать себе через десять років у якійсь певній соціальній ролі, після чого по-черзі діляться своїми думками. Далі відбувається процедура прощання.

Заключне заняття має назву «Закріплення набутих навичок та створення плану для майбутньої успішної соціалізації».

Вступна частина починається, як правило з привітання, далі відбувається лекція ведучого, де висвітлюється інформація про самооцінку (Самооцінка відображає рівень самовизначення особи, її почуття власної вартості та позитивного ставлення до своїх інтересів. Кілька факторів впливають на самооцінку. По-перше, це уявлення про себе, якими є особистість насправді та якою вона бажає бути. По-друге, людина має тенденцію оцінювати себе так, як вона вважає, що її оцінюють інші. І нарешті, задоволення виникає не лише від виконання завдання якісно, але і від самого вибору цієї діяльності, коли особа робить її успішно).

Для основної частини слід провести вправу «Стратегія на майбутнє», де відбувається заповнення таблички, яка містить три колонки. У першій треба написати ті особистісні пункти, які слід продовжувати робити і надалі, в другій треба описати, що слід припинити робити, та третя колонка заповнюється пунктами про те, що треба почати робити.

Наступна вправа під назвою «Заповідь на майбутнє» допоможе сформувати орієнтовні цінності для подальшого. Її суть полягає у тому, що кожен повинен написати до 15 заповідей, які він опанував на тренінгу та на які буде орієнтуватись і надалі.

Потім, слід довести вправу «Лист» (та, що проводилась на першому заняття) до кінця, тобто ведучий роздає всім учасникам листи, які вони писали. Ті читають та зіставляють, чи співпали очікувані результати з наявними, і потім йде обговорення.

Для заключної частини характерна вправа «Наостанок», яка дасть змогу завершити тренінг на позивній ноті. Всі учасники по черзі можуть сказати іншим ті

приємні та позитивні факти, які вони ще не встигли виразити. Також завершальна частина передбачає промову тренера із рекомендаціями на майбутнє. І в кінці вся група може написати свої враження від тренінгу, де будуть описані пункти, які сподобались та які ні.

Тому, в ході роботи було визначено, про тенденцію щодо розвинення сфери соціальної допомоги дітям та підліткам, що перебувають в стані дезадаптації. Виходячи з цього, був розроблений та запропонований тренінг під назвою «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі» з метою психологічного впливу на особистість, використовуючи групову роботу. Представлений тренінг в себе включає в себе характерні п'ять занять, під час яких відбувається поступовий саморозвиток, набуття нових навичок та вмінь і усвідомлення основних понять й інформації для успішного майбутнього існування. Слід зазначити, що кожне з них обов'язково складається зі вступної, основної та заключної частин. Кожна частина має відповідні функції, за правильним дотриманням яких залежить загальних успіх заняття. Вправи та заходи, що використовуються в ході роботи, спеціально підібрані саме для дітей, так як вони є цікавими для виконання.

Висновки до другого розділу.

Тому, узагальнюючи можемо зазначити, що явище дезадаптованості – це складний процес, який виникає як на індивідуальному рівні, так і на рівні загального суспільства. Щоб вирішити цю проблему, необхідний комплексний підхід, який реалізується через соціальну політику держави, тобто через взаємодію соціальних працівників та використання відповідних робочих технологій.

Якщо брати до уваги українське суспільство, то можна сказати, що державна соціальна політика передбачає цілий спектр закладів, що працюють на надають допомогу дітям та підліткам з дезадаптованими проявами.

В цілому, структура перелічених закладів ґрунтується на принципах організації роботи, які включають визначення дітей, що належать до групи ризику, проведення

діагностики їх проблем, розробку програм індивідуально-групової роботи та створення умов для їх реалізації.

Також, слід зазначити, що загальний напрямок соціальної політики в країні ґрунтується саме на принципах соціально-педагогічної та реабілітаційної роботи. Головними засобами соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, які не відповідають певним нормам суспільства, є методи діагностики та корекції. Ці методи повинні використовуватись у взаємозв'язку з реабілітаційною роботою для досягнення мети.

Якщо ж брати до уваги досвід роботи з дезадаптованою молоддю У США, то можна стверджувати, що на базі цієї країни існує гнучка система соціальної. Ця система базується на різних соціальних програмах, які регулюються федеральним законодавством окремого штату, а іноді і спільно. Окрім загальних державних закладів, які здійснюють основну роботу з уразливою категорією населення, США вирізняється своєю комплексною роботою в поза формальних сферах та засобах такої діяльності, такими можуть бути громадські організації, зокрема молодіжні бюро, релігійні організації та позаміські табори. Тому, на базі вітчизняного та зарубіжного досвіду був запропонований тренінг під назвою «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі» з метою підняття рівня психологічного впливу роботи з дітьми та підлітками, що мають прояви дезадаптації. Структура тренінгу передбачає п'ять занять, на кожному з яких будуть проводитись певні вправи, лекції, мозкові штурми з метою вироблення структур рефлексії, підняття самооцінки, визначення особистого значення для себе та всього суспільства в цілому. Даний тренінг може застосовуватись як в рамках державних установ, так і на базі допоміжних організацій, таких як громада і тд.

ВИСНОВКИ

1. Отже, в ході дослідження було визначено зміст поняття «соціальна дезадаптація» у неповнолітніх та сутність видів соціальної дезадаптації.

Доведено, що вітчизняні науковці трактують та мають бачення щодо визначення даного поняття по-різному, але в загальному, сходяться на думці, що соціальна дезадаптація – це процес, що виникає в результаті порушення спектру соціалізації, який проявляється у відокремленні від традицій, норм, правил та законів, що є прийнятими в суспільстві. Це також проявляється у спотворенні особистісних структур, таких як ідеали, установки та цінності. Крім того, соціальна дезадаптація виражається у розриві соціальних зв'язків зі значущими людьми для дитини, обмежених здатностях виконувати соціальні функції та обмеженнях круга загальних інтересів.

Визначено, що види дезадаптованих проявів передбачать певні основні та другорядні класифікації (підвиди). Основні передбачають психологічну, соціально-психологічну, соціальну та патогенну дезадаптацію. Воринні ж види мають на меті : вузьку, поширену й обширну, що залежить від рівня прояву, поверхневу; глибоку й поглиблену, що залежить від рівня оголеності людини; відкриту, приховану й яскраво показану, що визначається за рівнем вираженості; первинну і вторинну, що залежить від характеру виникнення.

2. Було визначено сутність причин дезадаптованості.

В ході роботи були опановані загальні причини виникнення дезадаптованості у дітей та підлітків. Їх можна поділити на такі групи як: соціальні, психологічні й біологічні. Соціальні ж передбачають умови макро-, мезо- і мікросередовища, які, у свою чергу, можуть викликати негативний вплив і спричиняти часткову непристосованість особливо у дітей та підлітків. Психологічні передбачають певні явища у психіці, які були утворені через різні обставини, які могли виникнути в житті (включаючи близьке оточення та суспільство в цілому). І біологічні , трактуються як вроджені та генетичні особливості. Варто відзначити, що в сучасній науці не має твердження про домінування якоїсь певної групи факторів, а навпроти

визначається, що проблема дезадаптованості може виникнути саме в єдності цих груп причин.

3. Було проаналізовано специфіку соціальної роботи в Україні та США з дезадаптованими дітьми та підлітками.

Тому, спираючись на вивчену теоретичну доведено, що вітчизняна державна політика передбачає систему роботи різноманітних соціальних установ та організацій, а саме: органи діяльності в сфері освіти та освітні заклади, що передбачають також дитячі будинки, школи-інтернати, профільні навчально-виховні заклади відкритих і закритих типів; органи управління соціальним захистом населення, що мають на меті спеціалізовані заклади для неповнолітніх, які потребують соціально- психологічної реабілітації; органи і установи управління у справах молоді, які включають центри соціальної реабілітації та соціально-психологічної допомоги дезадаптованим дітям і підліткам; органи і установи управління захисту здоров'я; органи опіки; органи служби зайнятості; правоохоронні органи; служби у справах неповнолітніх. Основними цілями даних центрів є повномірне забезпечення соціального захисту, захист прав та виконання необхідних обов'язків, а також проведення реабілітації та запобігання проявам недостатньої адаптованості в суспільстві.

Слід відзначити, що основу функціонування соціальних працівників, установ та закладів, а також загальної соціальної політики складає встановлений нормативно-правовий аспект. Іншими словами, організація всієї діяльності повинна відповідати конкретному набору законів.

Загальна соціальна допомога, що надається дітям та підліткам з дезадаптованими проявами, спрямована на соціально-педагогічну роботу, що трактується як система напрямів соціальної допомоги та діагностико-корекційних програм щодо запобігання та подолання варіації форм, видів дезадаптації у дітей та підлітків, пристосування їх до соціуму, які в межах нашої країни здійснюється різними соціальними закладами.

Якщо ж брати до уваги досвід роботи в США, то варто звернути увагу, політика соціально роботи з дезадаптованими неповнолітніми базується на певних моделях,

які передбачають медичний напрям, який включає повномірну медичну допомогу, сімейну модель, що передбачає нормалізацію та покращення життєвих умови у родині та соціальну модель, що має на меті корекцію щодо загального оточення. Також, окрім загальних форм роботи, що виконується на базі державних установ, США вирізняється своєю діяльністю у громадах, релігійних установах а спеціалізованих таборах.

4. Було розроблено тренінг «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі».

На базі аналізу та порівняння досвіду рівня роботи з дезадаптованою молоддю, було запропоновано таку форму роботи як запровадження тренінгу. Тренінг під назвою «Підвищення особистісної оцінки задля ефективної адаптації у соціумі» створений задля психологічного впливу на неповнолітнім, шляхом набуття навичок рефлексії, підняття самооцінки, поборювання страху соціуму, обізнаність щодо внутрішнього Я.

Структура тренінгу передбачає п'ять занять, які проводяться відповідно до створеного плану. Варто зазначити, що кожне заняття складається із вступу, основної частини і заключної. Кожна частина виконує свої відповідні функції, які мають вирішальне значення для загального успіху заняття. Вправи та заходи, що використовуються під час роботи, спеціально підібрані саме для дітей, оскільки вони є захопливими для виконання та спеціалізованими щодо вирішення проблеми дезадаптованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальные проблемы формирования социальной активности учащихся / под ред. Т.Н.Мальковской. М. : НИИО, 1998. 152 с.
2. Аршава І. Ф. Психологія важковиховуваних дітей: Посібник / І. Ф. Аршава, О. О. Назаренко – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2007. – 56 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: Навчальний посібник (для студентів вищих навчальних закладів) / О. В. Безпалько – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
4. Веселова В.В. Педагогические и социальные функции службы "Гайденс" в средней школе США. М. : «Педагогика», 1992. 158с.
5. Выготский Л. С. Проблемы возрастной периодизации детского развития / Л. С. Выготский // Вопросы психологии. – 1972. – № 2. – 114 с.
6. Главник О. Технологія тренінгу / О. Главник, Г. Бевз – К. : Главник, 2005. – 112 с.
7. Гордон Л. А. Социальная адаптация в современных условиях / Л. А. Гордон // Социологические исследования. – 1994. – №8 – С. 19–22.
8. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» № 2558-III від 21.06.2001.
9. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.
10. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 2342-IV від 13.01.2005.
11. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика / І. Д. Зверева – К., 1998.
12. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: Матеріали науково-практичної конференції / ред.. Комзюк А. Т. – Харків: МВС України, ХНУВС, 2010. – 150 с.
13. Конституція України

14. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А. Е. Личко. – Л. : Медицина, 1983. – 126 с.
15. Мудрик А. В. Социальная педагогика: [учеб. для студ. пед. вузов / А. В. Мудрик ; под ред. В. А. Слостенина]. – М. : Академия, 2000. – 200 с.
16. Максимова Н. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посіб. / Н. Ю. Максимова, Л. А. Мороз, Л. І. Мороз, С. І. Яковенко. За ред. С. І. Яковенка – К. : КЮІ КНУВС, 2005. – 200 с.
17. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / В. М. Оржеховська. – К. : ВіАн, 1996. – 352 с.
18. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности / Х. Ремшмидт – М., 1994. – 320 с.
19. Социальная реабилитация дезадаптированных детей и подростков в специализированных учреждениях. – М., 1996. – 132 с.
20. Тюття Л. Т. Соціальна робота: Теорія і практика / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
21. Фирсов М. В. Теория социальной работы / М. В. Фирсов. – М. : КноРус, 2012. – 400 с.
22. Холостова Е. И. Теория социальной работы / Е. Холостова. – М. : Юристь, 1999. – 334 с.
23. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: Навчальний посібник / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.